

Két évtized

Nagyjából két évtizedet töltöttem el a *Könyvtáros (Könyvbarát)* szerzőinek táborában: 1958 és 1977 között. Vagy kétszáz írásom jelent meg a folyóiratban ebben a két évtizedben. Ahogy most áttekintem a régi lapkivágatokat, látom, egy vaskos kötetet tennének ki ezek az írások. Az első 1958 novemberében Fodor Józsefről, aki akkor elismertségének tetőpontján és költői munkásságának mélypontján állott: a Rákosi-korszakban kiszorították az irodalmi életből, 1956 tavaszán az irodalmi viták bátor harcosa volt, a forradalom napjaiban lelkes azonosulással állott a népi követelések mellé (egy verse az Irodalmi Újság november 2-án megjelent „forradalmi” számában volt olvasható), majd a forradalom leverése után, ki tudja miért, átállott a hatalom oldalára, részt vett a Kádár-kormány által felállított Irodalmi Tanács munkájában, hamarosan Kossuth-díjat kapott. Máskülönbem nem volt tehetéstelen költő, én jóindulatú, barátságos embernek ismertem meg, s a verseiről szívesen írtam, politikai véleményemet meg megtartottam magamnak.

Egyetemi évfolyamtársam és hosszú éveken keresztül jó barátom, Maár Gyula „közvetített ki” a laphoz, ő akkor már évek óta a Könyvtáros állandó munkatársa volt. Volt a lapnak egy „Írói arcképek” című rovata, többnyire ebben jelentek meg írásaim, a Fodorról rajzolt portré után Jankovich Ferencről (ugyancsak akkoriban kapott Kossuth-díjat), a kiváló erdélyi elbeszélőről, Karácsony Benőről, aztán Radnóti Miklósról (aki diákkorom kedves költője volt, később könyvet is írtam róla, ez két kiadásban is az olvasó elé került), Dsida Jenőről, Alberto Moraviáról, a Nobel-díjas olasz íróról, akinek regényei akkoriban igen népszerűek voltak Magyarországon, és néhány könyvismertetésem is napvilágot látott, például Fodor András *Józan reggel* című kötetéről, amely, minthogy a legkevésbé sem igazodott az „irodalmpolitika” elvárásaihoz, nehezen jelent meg, és támadásokat is kapott.

Talán én voltam az egyetlen irodalombíráló, aki igen nagy elismeréssel nyugtázta a költő törekvéseit, s ezzel akkor némi irodalmpolitikai neheztelés mellett (amit persze nem velem, hanem a szerkesztőséggel közöltek) megszerezte számomra Fodor András barátságát is.

1959 novemberében jelent meg egy időre utolsó írásom a walesi regényíró, Gwyn Thomas *Ósi vágyak komédiája* című művéről; november 19-én éjszaka ugyanis bezörtettek szüleim pestújhelyi házának ajtaján, a lakást ellepték a politikai rendőrség emberei, házkutatást tartottak, úgynevezett „ellenforradalmi” iratokat keresve (akkor vitték el ötvenhatos újsággyűjteményemet, amelyet – „rendszer-váltás” ide vagy oda – azóta sem sikerült visszaszereznem), engem beültettek egy autóba, jobbról-balról megtermett ávéhásokkal, beszállítottak a Fő utcai „vizsgálati osztályra”, ott két hónapot töltöttem, majd elvittek a tököli internálótáborba, ahol még négy hónapig élveztem a rendőrség vendégszeretetét. 1960 májusában kerültem haza, annak következtében, hogy az ENSZ közbenjárására felszámolták az internálás (akkori hivatalos nevén: a „közbiztonsági őrizet”) intézményét. Utána még egy évig álltam rendőri felügyelet alatt, és csak a hatvanas évek közepén térhettem

vissza munkahelyemre, a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetébe. Ez a kis visszaemlékezés azonban nem politikai kalandjaimról szól, hanem a Könyvtáros körében töltött két évtizedről, kalandjaimat amúgy is elbeszéltem már, több alkalommal is.

Szabadulásom után meglehetősen mostoha körülmények között próbáltam visszalopakodni arra a pályára, vagyis az irodalomtörténet-írásra, amely mindig is érdeklődéssel töltött el. El kell mondanom, hogy a Könyvtáros szerkesztősége volt az első, amely mellém állt, munkát adott és részvétet mutatott. A folyóiratnak akkor Katona Jenő, a magyar közélet és az újságíró társadalom meglehetősen érdekes útját bejáró alakja volt a főszerkesztője (a „főszerkesztői” cím is kivételes javadalmazás volt akkoriban, hasonló lapoknak csupán „felelős szerkesztője” lehetett). Katona a katolikus reform-mozgalomban tűnt fel, a harmincas években a *Korunk Szava*, majd a *Jelenkor* című „baloldali” katolikus folyóirat szerkesztője volt, később a kisgazdapárt egyik vezéregyénisége, aki a párt szétverése után is megőrizte (talán Ortutay Gyulával és Mihályfi Ernővel fenntartott barátsága következtében) politikai szerepét, ami természetesen csak „látszatszerep” lehetett, egy ideig országgyűlési képviselő maradhatott, sőt a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának is tagja volt, igaz, egyre nagyobb lelki ellenkezéssel, és egyre élelnebb félelemmel figyelte Rákosi bandájának garázdálkodását.

Az ötvenes évek közepére ki is maradt a politikai életből, és a Könyvtáros főszerkesztői posztját amolyan „végkielégítésként” kapta meg. Katona Jenő barátságot (és bizonyára némi szánalmat) érzett irántam, és kétségtelen jóindulattal fogadott vissza a munkatársak közé, némi személyes kapcsolat is létrejött közöttünk, ha unatkozott, és ez eléggé gyakran megesett, beinvitált egy kávéra főszerkesztői szobájába, és igen érdekes történeteket mesélt a magyar politikai élet furcsaságairól – kár, hogy ezeket a történeteit, egyáltalán az élettörténetét nem írta meg, bizonyára érdekes olvasmány lenne ma is. 1978 nyarán távozott el az élők közül. Megszerettem, barátságos és igen művelt ember volt, igazából elszomorító, hogy emlékét szinte semmi sem őrzi, régi könyveit és írásait is belepte a por, születésének századik évfordulója (2005-ben) is minden visszhang nélkül telt el, holott megérdemelte volna, hogy legalább az újságíró-szövetség néhány órát szenteljen neki.

Katona Jenő mellett is igen rokonszenves és művelt emberek dolgoztak a folyóirat szerkesztőségében, így az olvasószerkesztő (később felelős szerkesztő) posztját betöltő Gerő Gyula, Bozóky Éva, Donáth Ferenc felesége, aki nem sokkal korábban szabadult a romániai internálásból, maga Donáth Ferenc pedig ugyanannak a közkegyelmi rendeletnek a révén került szabadlábra, amelynek magam is köszönhettem (korlátozott) szabadságomat. És minthogy minden szerkesztőségnek a titkárságvezető a lelke, ne feledkezzünk meg Bán Agiról sem, aki a Könyvtáros szerkesztőségi titkárnőjeként mindig készségesen és barátságosan fogadta a betérő munkatársakat (akkor még a New York-palotában volt a lap otthona), közöttük neves írót és irodalomkritikusokat, mint Lengyel Balázst, Lukácsy Sándort vagy Zolnay Vilmost, akik többnyire ki voltak tiltva a rangosabb folyóiratokból, és Katona Jenő jóvoltából kaptak nyilvános szereplési lehetőséget.

Ahogy így böngészem a régi lapkivágatokat, látom, hogy 1960 júliusában már ismét jelent meg cikkem az „Írói arcképek” címet viselő rovatban, méghozzá Gelléri Andor Endréről, aki Radnótihoz hasonlóan ugyancsak diákkorom kedves írója volt, majd az erdélyi magyar irodalom nevezetes szerkesztőjéről, a *Fekete kolostor*

című klasszikus emlékirat írójáról, Kuncz Aladárról (akiről korábban egyetemi szakdolgozatomat írtam, és akiről első önálló könyvem jelent meg 1968 nyarán). később az angol romantikus költészet általam ugyancsak kedvelt nagyszerű mesterről, William Blake-ről, majd Federico García Lorcaról, ugyancsak ifjúságom egyik kedves költőjéről, Mikes Kelemenről (akinek rodostói házát már a mögöttünk lévő néhány esztendő során egy erdélyi küldöttséghez csatlakozva két alkalommal is felkereshettem), és Szántó Györgyről, aki ugyancsak az erdélyi magyar irodalom neves egyéniségének számított. Akkoriban, tehát a hatvanas évek elején (nem kis mértékben Katona Jenő és Bozóky Éva kezdeményezésére) indult meg a Könyvtáros hasábjain az erdélyi magyar irodalom újrafelfedezése, és én ebben vállaltam nagyon is kedvemre való szerepet. Így 1961 őszén hosszabb ismertetést. közöltem az Erdélyi Szépmíves Céh tevékenységéről, és máskor is szívesen foglalkoztam erdélyi írók műveivel, például 1963 februárjában *A mai romániai magyar irodalom* címmel hosszabb beszámolót közöltem az akkor még idehaza kevésbé ismert erdélyi írókról. Emellett rendszeresen számoltam be a különféle hazai könyvsorozatok (például a Kormos István által szerkesztett *A magyar költészet gyöngyszemei* című kitűnő sorozat) újabb köteteiről, a könyvheti kínálatról vagy éppen a nyári szezonra ajánlható olvasmányokról (ezúttal például Graham Green és Aszlányi Károly regényeit ajánlottam az olvasónak).

Ahogy így lapozgatók az egykori írások kivágatait őrző iratgyűjtőben, megállapíthatom, hogy sok örömet szerzett az a munka, amelyet a Könyvtáros szerkesztői rám bízta. Voltak persze „musz” feladatok is, például nekem jutott az a „dicső” szerep, hogy megemlékezzem Zalka Máté születésének évfordulójáról – akkor mindenki tudta, hogy ezek a feladatok megkerülhetetlenek.

Így telt el két évtized a Könyvtáros táborában: a lap akkor, mindenekelőtt Katona Jenőnek köszönhetően, nem pusztán a könyvtáros szakma folyóirata volt, hanem bizonyos közművelődési szerepet is vállalhatott, két változatban került az olvasó elé, *Könyvbarát* címmel megjelent irodalom- és olvasásnépszerűsítő változata is. Szép volt ez a két évtized, jóllehet, megismerkedhettem az akkori „irodalompolitika” (hogyan is mondotta volt Illyés Gyula: „az irodalom: hattyú, a politika: görény, ezek szerint az irodalompolitika hattyú és görény – hattyúnyakú görény”) kacskaringóival is. Egy időben ugyanis „fent” figyelmeztették a szerkesztőséget, hogy tőlem, a rovott múltú „ellenforradalmártól” ne közöljenek cikkeket, ezután egy darabig feleségem nevén, mint Varsányi Klára írtam alá közleményeimet.

Két évtizedes folyamatos működésem egyik utolsó írása az akkor hetvenéves Balogh Edgár pályáját tekintette át, majd még egy „musz-feladatot” vállaltam, és 1977 októberében összefoglalót írtam arról, hogy a szovjet szépirodalomban miként jelenik meg a tizenhetes októberi forradalom képe – ma sem szégyenkezem miatta, hiszen Babel, Blok, Bulgakov, Gorkij, Solohov és Alekszej Tolsztoj világhírű műveit ajánlottam a hazai olvasó figyelmébe. Folyamatos működésemnek ez volt az utolsó terméke, ezután már csak 1980 szeptemberében közöltem az akkori szerkesztő, Gerő Gyula felkérésére egy kisebb személyes jellegű írást arról, hogy mit jelentett számomra a könyvtár: az olvasást, a kutatást, amely életemnek értelmet adott.

Pomogáts Béla